

Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet

A magyar lúd tenyésztési programja

2004

Bevezetés

A lúd származása és háziasítása

A házilúd legvalószínűbb őse a *nyári lúd* (*Anser anser*) (egyéb, népies elnevezései: tőkélúd, szürkelúd, márciusi lúd) melynek élettere rendkívül nagy, Izland szigetétől az Amur folyóig terjedő óriási térség. Mint költöző madár, vonulása során az északi félteke nagyon sok területén megtalálható. Hazánk területén februártól október-novemberig tartózkodik, ritkán itteni telelése is előfordul. A fészkelésre és szaporodásra alkalmas mocsaras, nádas területeket kedveli. A nyári lúd törzsének tollazata felül barnás-szürke, alul sötétszürke, alsó farokfedőtollai fehérek, az evező- és faroktollak feketés-szürkék. A gúnár tollazata sötét. A csőr és a láb világos hússzínű. A vadludak közül egyedül a nyári lúd költ hazánkban, a házilúddal könnyen keresztezhető, ivadékaik eredményesen továbbszaporíthatók.

A lúd háziasítása i.e. mintegy 4000 évvel Babilóniában kezdődött. Mivel a faj igen nagy földrajzi területen honos, valószínűsíthető, hogy a háziasítás több időszakban és több földrajzi körzetben is történhetett. A ludat először az ókori Egyiptomban említik tenyésztett háziszárnyasként, ahol *Isis* istennőnek szentelték. Az egyiptomiak i.e. 2800 évvel már lúdtenyésztéssel és hizlalással is foglalkoztak. A libatojás Egyiptomban az élet jelképe volt. Egyes vélemények szerint a háziasított egyiptomi lúd a *nílusai lúdtól* (*Chenolopex aegyptiacus*) származik, de lehet, hogy a lúd már háziasított formában került Kis-Ázsiából Egyiptomba. A ludat az ókori görögök már tenyésztették. A rómaiak eleinte szent állatként tartottak ludat, később, a császárság idején már igen fejlett volt a libahizlalás. A hizott libamáj az ókori Rómában is különleges csemegének számított. A régi római írók pontos leírásokat közöltek a lúd tenyésztéséről, takarmányozásáról és hizlalásáról.

A kódexíráshoz szükséges író tollat is a lúd szolgáltatta, ezért a ludat a legtöbb ókori nép nagy tiszteletben tartotta, Kínában pedig a házastársi hűség jelképe volt. Valószínű, hogy Közép-Európában a házilúd már az ókori görögöktől terjedt tovább, de az sem tartható kizártnak, hogy a könnyen szelídíthető vadludat Európa más részein is háziasították.

A lúd a háziasítás során nem sokat változott. Teste nagyobb lett, felül és alul széles és lapított, nyaka hosszabb, farka pedig rövidebb. Színe főleg fehér, de gyakoriak a szürke és a tarka tollú fajták és színváltozatok is.

A magyar lúdtenyésztés rövid története

A lúdtartás hazánkban általános volt, parlagi állományai mindenütt előfordultak. Már a 11. és a 12. században a libák után egyházi tizedet kellett teljesíteni. A parlagi lúdállományokból alakult ki időnként a *magyar parlagi lúd* (az úgynevezett „*magyarlúd*”), amelynek több színváltozata (elsősorban fehér, szürke és tarka) és tájfajtája is ismertté vált (lévai, makói, kisalföldi, balatoni, szegedi stb.). A 19–20. század fordulóján hazánkban a lúdfajták közül csak a magyar és az *emdeni lúd* tenyésztésének volt jelentősége. Az emdeni fajtát a elsősorban a magyar parlagi lúdállományok nemesítésére hozták be az országba. Később a magyar lúd javítására több idegen fajtát használtak (emdeni, olasz, pomerániai, kínai hattyú, rajnai). A magyar lúd alföldi és dunántúli változata jól elkülöníthető volt, az alföldi változatra az emdeni, míg a dunántúli a pomerániai lúddal végzett korábbi keresztezések lehettek hatással.

Az 1800-as évek első felében feltűnt egy fodros tollú lúdféleség, amelyről pontosan nem tudjuk, hogy a hazai parlagi állományok valamelyikéből mutációként jött létre, vagy kelet, illetve dél-kelet felől jutott el hozzánk. Utóbbi feltevést igazolják a fodros lúd népies elnevezései (török, asztraháni, szevasztopoli lúd). *Hreblay Emil* szerint a fodros tollú lúd „... épp oly különlegessége hazánkban, mint az erdélyi kopasznyakú tyúk. Sehol máshol elő nem fordul, csak nálunk.” Fodros tollú lúddal a 19. század végén 5–6 tenyésztő foglalkozott. Egy leírás szerint a fodros ludak Óbecse környékén már 1844-ben ismertek voltak, felnevelésük könnyebb, mint az emdenié, húruk hófehér, porhanyós, hizás és tömhetőség tekintetében az első helyen állnak, májuk másfélszer nagyobb, mint bármely más lúdé, a toll és a pehely árából pedig az etetési költség fedezhető.

A régi magyar haszonállat-fajták megőrzési programja keretében a fodros tollú magyar lúd génbanki állományát *Kiss István* és munkatársai hozták létre a Debreceni Agrártudományi Egyetemen. A fehér színű állományt tiszántúli háztáji gazdaságokban gyűjtötték össze 1975-ben, majd 1979-ben találtak néhány kisebb dunántúli tenyészetet, ahonnan a fodros tollú magyar lúd tarka tollú, némileg nagyobb testű változatát is sikerült begyűjteniük (*Kiss et al., 1982*). A fodros tollú magyar lúd fehér színű változatának fajtafenntartó tenyésztése *Mihók Sándor* irányításával Debrecenben jelenleg is folyik. Egy másik génbanki állományt *Fehér Sándor* tápiógyörgyei tenyésztő alakított ki a fodros tollú magyar lúd elsősorban tarka, Erdélyből behozott egyedeiből. Erre az állományra alapozva alakította ki a KÁTKI fodros tollú magyar lúd génbankját 1998-ban, melynek irányítói *Barta Ildikó* és *Szalay István*.

A magyar ludat és annak változatát, a fodros tollú magyar ludat méltán sorolhatjuk őshonos fajtáink közé, ezért védett formában történő megőrzésük mindenképpen indokolt.

I. Ellátási terület, a fajták ismertetése

Ellátási terület:

A Magyar Köztársaság területén működő, tulajdonformától független, az állattenyésztésről szóló 1993. évi CXIV. törvény és a 37/1994.(VI.28.) FM rendeletében felsorolt fajták génmegőrző tenyésztői, amelyek tagjai az „őshonos” fajok és fajták államilag elismert tenyésztő szervezetének.

A fajta ismertetése:

Testsúly: Gúnár: 6,00-8,00 kg
Tojó: 5,00-6,00 kg

Fej: Keskeny, lapos homlokkal, a fej középhosszú, tollakkal vastagon fedett.

Cső: töben nagyon erős, közepesen hosszú, narancssárga.

Szem: nagy, a fehér egyedeknél világoskék, a szürkéknél sötétbarna.

Nyak: közepesen hosszú, enyhén ívelt.

Törzs: hosszú, közepes vastagságú, gömbölyded.

Mellkas: széles, erősen izmolt, kerek.

Hát: hosszú, széles, enyhén lehajló.

Szárny: hosszú, szorosan a testhez simuló, zárt, nagy.

Farok: rövid, zárt, vízszintes.

Comb: Erősen izmolt, vastag.

Lábszár: függőleges, a csőrhöz hasonlóan narancssárga.

Tollazat: dús, a pehelytollazat vastag.

A tojó és a gúnár közötti különbség kicsi, a tojóra kissé finomabb fej és csőr, rövidebb, kevésbé hajlott nyak és mélyebben elhelyezkedő törzs jellemző.

Fehér, tarka és szürke színváltozatok különíthetők el.

Diszkvalifikáló hibák

Cső- és lábszín esetében sárgától különböző bármilyen változat.

II. Tenyészcél

A fajták fenntartása a genetikai és fenotípusos megjelenésük változatlan megőrzésével. A változatlan fenntartás követelménye az eredeti külső és belső tulajdonságok megtartása a legkisebb genvesztéssel, a beltenyésztés lehetséges elkerülésével.

III. A tenyésztés módszere

A génmegőrzésben résztvevő állományok a törzskönyvi besorolás I. osztályához (elit) tartoznak. A II. osztályhoz tartozó törzsállományok ill. egyedek - melyek kizárólag az elit állományoktól származnak, illetve szükség esetén az elit második tojóciklusban termeltetett

állományai - képezik az un. tartalékállományt, létszámának meghatározásakor az a szempont érvényesül, hogy az elit létszám bármikor pótolható legyen ugyanolyan egyedszámban, genetikai összetételben (vonalak, családok). A génmegőrzés elfogadott szabályai szerint a fajtánkénti 1000 nőivar még nem jelenti a fajta veszélyeztetettségének elmúlását, ezért, hogy a legfontosabb szempont - a biztonság - érvényesülhessen, a szakma szabályai betartassanak, a szükséges létszám ennek a duplája, tehát 2000 nőivar és a hozzá tartozó hímivar megőrzése és fenntartása a hosszú távú feladat.

Az elit fokozat minimális követelményrendszere:

A génveszteség megelőzése érdekében arra kell törekedni, hogy:

Az elitállományok esetében az előírt 1/3 minimális ivararány mellett min. 10 családot be lehessen állítani (egygunaras törzsek esetén min. 10 gúnár és 30 tojó). Minden következő tenyészedényben a hímivarú szaporulat forogjon, így az első család hímivarú szaporulata legkorábban a 11. évben kerül vissza a kiinduló tojókra, ezzel a beltenyésztés biztonsággal elkerülhetővé válik. Ha a feltételeket megteremtették, akkor a továbbiakban betartandók:

- egygunaras törzsek beállítása úgy, hogy az ivararány a termelési ciklus végére ne táguljon az 1:3 fölé,
- új törzscsaládok kialakítása úgy, hogy a gunarak ugyanazon kódból származzanak, a tojók csoportosításánál ugyanazon törzs, de más kódból való származás megengedett,

A nyilvántartás térjen ki:

- családok tojástermelése
- egyedi, tojáshéj-szín és feljegyzés,
- tojásméret, tojáshéj-szín és feljegyzés,
- termékenység,
- keltethetőség

Családonként tartalék hímivarú állatokról gondoskodni kell az esetleges pótlások érdekében. Megfelelően megbízható adatok esetén az új elit generációba maximum 15%-ban átkerülhetnek az előző generáció igazoltan legsikeresebb egyedei.

Az elitállomány ismert származású, fajtatiszta egyedek összessége, melyek amellet, hogy az elit tartalékai, kielégíthetnek kereskedelmi célokat is.

Az elitállományok a 2., 3. 4. és 5. évben elitként vagy elit-tartalékként új származási igazolással továbbtenyészthetők. Az elitzaporítás az 1 évnél idősebb állományokban ajánlott.

IV. A teljesítményvizsgálat

Az „őshonos” baromfifélék teljesítményvizsgálata a változatlan formában történő fennmaradást, a génveszteség megelőzését célozza, ami sok esetben a valamilyen tulajdonságban pozitív irányban kiugró egyedek kiszűrését is jelentheti.

Külön, fajtafenntartást érintő központi teljesítményvizsgálat nincs, ez gyakorlatilag minden beórlazást megelőzően megtörténik a következő szempontok alapján:

- küllemi bírálat,
- testsúlymérés,
- szülői tulajdonságok alapján (a III. pontban felsoroltak szerint)

Mindezek, a fajtaleírásban foglaltakkal összhangban, jelentik az illető fajta eredményeit.

V. A szaporítás szabályai

A génmegőrzés alapja az elit fokozatú egyedek, a III. pontban meghatározottak szerint beállított állományai. Utánpótlásra csak ezen állományoktól származó tenyésztojás keltethető. Az ismert származás alapvető kritérium.

A tenyésztojásgyűjtés csak akkor kezdődhet, ha a tojások mérete és súlya eléri a fajtákra jellemzőket.

A tenyésztójasgyűjtésre a beolazást követő két héten túli időpontok és a termelési szint 30%-on felüli értéke az irányadó.

A keltetés csak az OMMI által engedélyezett és ellenőrzött keltetőkből, illetőleg természetes módon történhet.

A tenyésztójas kezelés, a naposállat nevelés a fajra, fajtára vonatkozó állategészségügyi követelmények betartása mellett (Állategészségügyi Szabályzat), meghatározott technológia alkalmazásával történhet.

VI. Küllemi bírálat

A küllemi bírálatnál (ivar szerint) a fajtaleírásokban foglaltak az irányadók.

A bírálat elvégzésének időpontja: a beolazást megelőző időszak.

Küllemi bírálatot végezni vedlési időszakban vagy termelés közben nem ajánlott.

VII. Törzskönyvi vagy tenyésztési főkönyvi szabályzat

Az őshonos és régen honosult baromfifajták fajtafenntartója - FVM kijelölés alapján - az OMMI. Ezeknek a fajtáknak a törzskönyvét vagy tenyésztési főkönyvét az elismert tenyésztő szervezet – kijelölés esetén a Magyar Kisállatnemesítők Génmegőrző Egyesülete - vezeti, a 30/1994. (VI.28.) FM rendelet 3. számú mellékletében leírtaknak megfelelően.

Ezek szerint a törzskönyv tagolódása:

- I. osztály: elit (pedigré) fokozat, amelynek állományai csakis az előző elit állomány utódai és egyedei lehetnek,
Ezek az állományok képezik a fenntartás alapját.
- II. osztály: törzsállományok (elit-tartalék, másodéves elit, ősnagyszülő, nagyszülő), amelyek mindig az I. osztályba tartozó állományoktól származnak, a fenntartás tartalék-állományai,
- III. osztály: szaporító állományok (szülőpár), melyek nem tartoznak a fajtafenntartás miatt állami költség-hozzájárulásban részesülő állományok közé

Az egyes osztályokba tartozó állományokról a törzskönyv az alábbi adatokat tartalmazza:

- a tenyésztő neve
- a fajta neve
- a tenyésztő telep azonosítója
- a törzskönyvi osztály azonosítója
- az állomány azonosítója
- az állomány termelési időszaka
- az állomány összesített gazdasági értékmérői (tojástermelés, életképesség, keltethetőség, stb.)
- a beolazott tenyészállat egyedszáma
- a szaporítóanyag (tenyésztőjas) mennyisége
- a kiadott származási igazolások nyilvántartása
- az alkalmazott állategészségügyi kezelések

A törzskönyvek vezetéséért és az adatok nyilvántartásáért a tenyésztésvezető a felelős.

VIII. Nyilvántartás és igazolások rendje

A nyilvántartásokban - melyeket az elismert tenyésztő szervezetnek kell végezni - a 30/1994. (VI.28.) FM rendeletben foglaltak az irányadók. Az erre vonatkozó előírások teljesítésének módját tartalmazzák a VII. és X. pontban foglaltak.

IX. Az állatok jelölésének módja

Olyan jelölést kell alkalmazni, ami tartós és egyedi. Ennek a legelterjedtebb formája a szárnyjelző. Ennek többféle típusa létezik, ezen belül is megkülönböztethetünk a napos állatok jelölésére és a felnőtt állatok jelölésére alkalmas szárnyjelzőket.

Elfogadott jelölési mód még a lábgyűrű, bár ezt ritkán használják.

Tartós jelölési mód – ami kiegészítésként és indokolt esetben használható – az úszóhártya-bevágás is. A jelölés a tenyészfokozatok megkülönböztetőségét, valamint az egyedi azonosíthatóságot lehetővé kell, hogy tegye. Kötelezőség a megléte, nem a módja. Az „elit” állományoktól gyűjtött tojásoknál a tojásjelölést úgy kell végezni, hogy az mindenképpen azonosítható legyen a termelő állattal. Módja nem meghatározott, de az azonosíthatóság elvárás.

X. A származásellenőrzés módja és dokumentálásának rendje

A származásellenőrzés alapvető feltétele a IX. pontban tárgyalt egyedi megjelölés. A fajtatisztán fenntartott őshonos állományok származási igazolását az elismert tenyésztő szervezet adja ki. Ennek tartalmaznia kell az állomány eredetét, jelölését, felhasználási módozatát (tenyészfokozat) és az elvégzett állategészségügyi kezeléseket. A származási igazolás kiállítását a 30/1994.(VI.28.) FM rendelet 3. sz. mellékletének II. pontja szerint kell elvégezni. Az igazolásokat három példányban kell kiállítani azonos sorszámmal. A három példányból az első az átvevőt, a második az OMMI-t, a harmadik a kiállítót illeti.

A fajtafenntartás keretei között a tenyésztő szervezet köteles minden termelésre vonatkozó adatot, valamint a reprodukciós eredményeket a felülvizsgálat során a fajtafenntartó rendelkezésére bocsátani.

Minden egyéb kérdésben a tárgyévvenként megkötésre kerülő „Megbízási Szerződés”-ben rögzítettek az irányadók.

Budapest - Gödöllő, 2004. március 22.

Szalay István
MGE

Koppány Gábor
OMMI